

УДК 342.5

В. О. АНТОНОВ

**ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМІВ
КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ
ТА ЗАГРОЗ**

Аналізуються актуальні проблеми визначення пріоритетних напрямів конституційного законодавчого забезпечення національної безпеки Української держави в умовах сучасних викликів.

Звертається увага на те, що виходячи із вимог чинного національного законодавства оборона Української держави повинна базуватися на готовності та здатності органів державної влади, усіх ланок воєнної організації України, органів місцевого самоврядування, цивільної оборони України, національної економіки до переведення, при необхідності, з мирного на воєнний стан та відсічі збройної агресії, ліквідації збройного конфлікту, а також готовності населення і території держави до оборони.

Ключові слова: національна безпека, пріоритетні напрямки, виклики, загрози, національні інтереси, законодавче забезпечення.

Антонов В.А. Проблема определения приоритетных направлений конституционного обеспечения национальной безопасности украинского государства в условиях современных вызовов и угроз

Анализируются актуальные проблемы определения приоритетных направлений конституционного законодательного обеспечения национальной безопасности Украинского государства в условиях современных вызовов.

Обращается внимание на то, что исходя из требований действующего законодательства оборона Украинского государства обязана базироваться на готовности и способности органов государственной власти, органов местного самоуправления, гражданской обороны Украины, национальной экономики к переходу, при необходимости, с мирного на военное состояние и отпору вооруженной агрессии, а также готовности населения и территории государства к обороне.

Ключевые слова: национальная безопасность, приоритетные направления, вызовы, угрозы, национальные интересы, законодательное обеспечение.

Antonov Vladimir. The problem of identifying the priority directions of constitutional legislative of the national ukrainian state security under nowadays challenges and threats

The author analyzes in the article some actual problems of identifying the priority directions of Constitutional legislative of the national Ukrainian national state security under nowadays challenges and threats.

The attention is drawn to the fact that based on the requirements of the applicable national law the defense of Ukrainian state shall be based on the willingness and ability of all levels public authorities as well as of all levels of the military organizations in Ukraine, local authorities, civil defense of Ukraine, the national economy and its transferring, as appropriate, from peaceful to military level and repel to the military aggression, elimination of armed conflict and resilience of the population and territory to defense.

Key words: national security, priorities directions, challenges, threats, national interests, legislative support.

Національна безпека України забезпечується шляхом проведення виваженої державної політики відповідно до прийнятих в установленому порядку доктрин, концепцій стратегій і програм у політичній, економічній, соціальній, військовій, екологічній, науковій, технологічній, інформаційній та інших сферах.

Вибір конкретних засобів і шляхів забезпечення національної безпеки України обумовлюється необхідністю своєчасного вжиття, заходів, адекватних характеру масштабам загроз національним інтересам.

Реалізація основних принципів і положень цієї політики знаходить своє підтвердження та вираження у всіх напрямках діяльності внутрішньої і зовнішньої політики Української держави та її органів.

Вияткове значення, як відомо, набуває нині для України проблема захисту життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави. Враховуючи вияткове значення цієї проблеми Законом України “Про основи національної безпеки України”¹ визначені також і пріоритети національних інтересів України:

- гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина;
- розвиток громадянського суспільства, його демократичних інститутів;
- захист державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності державних кордонів, недопущення втручання у внутрішні справи України;
- зміцнення політичної і соціальної стабільності в суспільстві;
- забезпечення розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сфері суспільного життя на всій території України, гарантування вільного розвитку, використання захисту російської, інших мов національних меншин України;
- створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки забезпечення постійного зростання рівня життя і добробуту населення;
- збереження та зміцнення науково-технологічного потенціалу, утвердження інноваційної моделі розвитку;

- забезпечення екологічно та техногенно безпечних умов життєдіяльності громад суспільства, збереження навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів;

- розвиток духовності, моральних засад, інтелектуального потенціалу Українського народу, зміцнення фізичного здоров'я нації, створення умов для розширеного відтворення населення;

- інтеграція України в європейський політичний, економічний, правовий простір євроатлантичний безпековий простір; розвиток рівноправних взаємовигідних відносин іншими державами світу в інтересах України.

Визначення та сприйняття цих пріоритетів національних інтересів на законодавчому рівні вимагає врахувати декілька важливих обставин.

По-перше, внутрішня міцність системи національної безпеки залежить від правильного визначення інтересів різних соціальних сил суспільства і можливості досягнення їхнього балансу, адекватного відображення політичної і економічної динаміки у державних заходах, функціях і структурі влади. Звідси й інституювання національної безпеки. Тобто відбувається процес формування і функціонування насамперед такого політичного механізму, що фіксує і знижує наявні у суспільстві суперечності у різних сферах його життя.

По-друге, надійне гарантування національної безпеки України вимагає цілеспрямованої й ефективної діяльності законодавчої, виконавчої і судової гілок влади у сфері захисту життєво важливих інтересів суспільства і держави. Причому останні повинні мати публічну форму вираження і повноцінно закріплюватися у структурах влади.

По-третє, нині, коли йде активний процес розбудови Української незалежної держави, спостерігається переосмислення зовнішньої загрози Україні. З самого початку проголошення незалежності імперативом зовнішньої політики нової України було обрано побудову позаблокової та нейтральної держави, участь України у міжнародних системах колективної безпеки, включаючи інтеграцію в існуючі та створення нових систем. Відмовившись від ядерної зброї, Україна приєдналася до міжнародних договорів, що забезпечують безпеку і стабільність у світі, обравши для себе і стратегічний шлях інтеграції до європейського економічного та політичного простору з метою співробітництва з європейськими військово-політичними структурами.

Проте враховуючи реалії сьогодення Україні необхідно відійти від філософії «особливого партнерства» чи «поглибленого співробітництва» і яка в умовах неоголошеної війни Російської Федерації проти української держави давно себе вже вичерпала. І тому першочерговою метою у відносинах з Альянсом має стати вступ України в НАТО, а не довготривала євроатлантична з невизначеною перспективою, яка ні до чого конкретного сторони не зобов'язує. Події, що відбуваються сьогодні на південному сході України переконливо засвідчують, що весь тягар військових дій ліг виключно на українську державу, її Збройні Сили та весь Український

народ. За даних обставин ця формула відносин не спрацьовує, відбувається руйнація установленого міжнародного порядку, що робить існуючі структури міжнародної безпеки неефективними і неідеальними. Міжнародне право перестає бути інструментом забезпечення національної і міжнародної безпеки. Відбувається трансформація багатьох внутрішніх політичних режимів, послаблюються демократичні норми, посилюються авторитарні тенденції, особливо в державах, які прагнуть до регіонального та світового домінування.

Військова агресія, розв'язана проти України, виявила комплекс загроз, які матимуть тривалий характер. Україна опинилась у досить небезпечному геополітичному трикутнику як "буферна зона".

Основною формою реалізації військово-політичних інтересів Російської Федерації стосовно України, як показали останні місяці, є "гібридна" війна, яка поєднує в собі елементи інформаційної, торговельної, газової війн, воєнної агресії, окупації, тероризму, активізації криміналітету, партизанської, диверсійної та громадянської війн.

І тому на кожному історичному відрізку часу оцінка потенційних загроз і ступеня їх небезпеки для національних інтересів України є пріоритетним напрямом діяльності Верховної Ради України. Оцінка ця має здійснюватися на основі результатів спеціальних наукових досліджень на професійному рівні (наприклад Інститутом стратегічних досліджень) і охоплювати всі сфери життєдіяльності України.

Адекватність оцінки загроз, ступеня їхньої реальної небезпеки для життєво важливих інтересів України визначатиме політику держави у сфері державної безпеки і, відповідно, ефективність системи цих гарантій, тенденції розвитку, змін її структури тощо.

Розглядаючи нормативно-законодавчі акти в галузі оборони української держави слід зазначити, що вони мають комплексний характер, оскільки вони об'єднують і матеріальні, і процесуальні норми. І їх основним призначенням та завданням є встановлення процедури (порядку) діяльності державних органів у галузі оборони української держави. Нормативно-законодавчі акти в галузі оборони ґрунтуються на принципових засадах внутрішньої і зовнішньої політики держави і які формують правове поле, в якому здійснюється розбудова і реформування Збройних Сил, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних органів, спроможних за будь яких умов забезпечити надійний захист її суверенітету, територіальної цілісності, конституційного ладу, декларованих Конституцією прав і свобод людини і громадянина. Базовим та важливим джерелом конституційного права в галузі оборони виступають прийнятий на основі і на виконання Конституції України Закони, зокрема, „Про оборону України” (1991 р.)², „Про Збройні Сили України”, що вперше був прийнятий Верховною Радою України 6.12. 1991 р., а 5.10. 2006 р. Закон викладений у новій редакції; „Про воєнну доктрину України” (15.06.2004 р.); „Про організацію оборонного планування” (18.11. 2004 р.);

„Про правовий режим воєнного стану” (06.04. 2000 р.); „Про правовий режим надзвичайного стану” (16.03. 2000 р.); „Про загальний військовий обов’язок і військову службу” (12.12. 1991 р.); „Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію” (21.10. 1993 р.), а також ряд інших нормативно-законодавчих актів.

З прийняттям цих та інших законів української держави було чітко визначене правове поле, в якому мають діяти всі складові Воєнної організації держави всі державні органи, здійснюючи визначені Конституцією функції у галузі оборони, в тому числі в умовах воєнного і надзвичайного стану.

Слід зазначити, що особливого значення в період посилення військових загроз для української держави набуває Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»³ у редакції від 02.03.2005р та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях.

Так, Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» у редакції від 02.03.2005 р. встановлює правові основи мобілізаційної підготовки та мобілізації в Україні, визначає засади організації цієї роботи, обов’язки та відповідальність органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, а також підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності (далі – підприємства, установи і організації), посадових осіб та громадян України щодо здійснення мобілізаційних заходів.

Цей Закон визначає загальні положення мобілізаційної підготовки та мобілізації та розглядає її як складний комплекс організаційних, політичних, економічних, фінансових, соціальних, правових і спеціальних заходів, які здійснюються у мирний час з метою підготовки органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, органів і сил Цивільної оборони України, галузей національної економіки, підприємств, установ і організацій для своєчасного і організованого проведення мобілізації та задоволення потреб оборони держави в особливий період.

Мобілізація в Україні – це комплекс заходів, які здійснюються у державі з метою планомірного переведення органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, органів і сил Цивільної оборони України, галузей національної економіки, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил України, інших військових формувань – на організацію і штати воєнного часу.

Мобілізація в Україні може бути загальною або частковою та проводитися відкрито чи приховано.

Загальна мобілізація проводиться одночасно на всій території України та стосується всіх органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військо-

вих формувань, органів і сил Цивільної оборони України, галузей національної економіки, підприємств, установ і організацій.

Часткова мобілізація може проводитися в окремих місцевостях держави, а також стосуватися деякої частини Збройних Сил України, інших військових формувань і окремих галузей національної економіки.

Рішення про проведення відкритої мобілізації має бути негайно оголошене через засоби масової інформації.

Рішення про проведення прихованої мобілізації доводиться по закритих каналах до керівників Ради міністрів Автономної Республіки Крим, міністерств та інших центральних і місцевих органів виконавчої влади у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України.

З метою ліквідації наслідків стихійного лиха, аварій та катастроф у мирний час може проводитися цільова мобілізація.

У рішенні про проведення мобілізації Президентом України визначаються вид, обсяги, порядок і термін її проведення.

З моменту оголошення мобілізації (крім цільової) чи введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, настає особливий період функціонування органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, органів і сил Цивільної оборони України, галузей національної економіки, підприємств, установ і організацій.

Демобілізація – це комплекс заходів, спрямованих на планомірне переведення органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, органів і сил Цивільної оборони України, галузей національної економіки, підприємств, установ і організацій на роботу і функціонування в умовах мирного часу, а Збройних Сил України, інших військових формувань – на організацію і штати мирного часу.

Рішення про демобілізацію, а також порядок і терміни її проведення приймає Президент України.

Таким чином, виходячи із вимог чинного національного законодавства оборона Української держави повинна базуватися на готовності та здатності органів державної влади, усіх ланок воєнної організації України, органів місцевого самоврядування, цивільної оборони України, національної економіки до переведення, при необхідності, з мирного на воєнний стан та відсічі збройної агресії, ліквідації збройного конфлікту, а також готовності населення і території держави до оборони (ст. 2 Закону України “Про оборону України).

Організація оборони Української держави включає: формування воєнної політики держави та воєнної доктрини, розвиток воєнної науки; прогнозування й оцінку воєнної загрози чи загрози воєнного нападу, здійснення відповідних заходів на міжнародній арені для запобігання агресії; охорону державних кордонів; підготовку, розвиток, формування структури і забезпечення необхідної чисельності Збройних Сил України, підтримання їх боєздатності, бойової та мобілізаційної готовності до оборони держави; вироблення й проведення військово-технічної політики та забезпечення

Збройних Сил сучасним озброєнням, військовою технікою, продовольством, речовим майном та іншими матеріальними ресурсами у повному обсязі; мобілізаційну підготовку народного господарства, державних органів і систем управління до дій в умовах воєнного стану, підготовку населення і території країни до оборони.

1. *Про основи національної безпеки України* : Закон України [Електронний ресурс] // ВВР України. – 2003. – №39. – Ст. 351. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15> 2. *Про оборону України* : Закон України [Електронний ресурс] // ВВР України. – 1992. – № 9. – Ст.106. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1932-12> 3. *Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію*: Закон України № 2435-IV (2435-15) від 02.03.2005 [Електронний ресурс] // ВВР України. – 2005. – № 16. – Ст. 255. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3543-12>

УДК 342.7(477)+342.72/73(438)(043.5)

С. В. БАНАХ

СПІВВІДНОШЕННЯ ФУНКЦІЙ ОМБУДСМАНІВ ТА ФУНКЦІЙ ІНШИХ ПРАВОЗАХИСНИХ ІНСТИТУТІВ

Досліджуються проблемні питання розмежування функцій інституту омбудсмана з функціями інших національних правозахисних установ у сфері захисту прав і законних інтересів людини і громадянина, та вироблення пропозицій щодо підвищення якості їх взаємодії та співпраці.

Ключові слова: права людини, міжнародні стандарти, інститут омбудсмана, національна правозахисна установа, неурядові організації, функції, принципи.

Баных С. В. Соотношение функций омбудсманов и функций других правозащитных институтов

Исследуются проблемные вопросы разграничения функций института омбудсмана с функциями других национальных правозащитных организаций в сфере защиты прав и законных интересов человека и гражданина, предлагаются способы повышения качества взаимодействия и сотрудничества данных структур.

Ключевые слова: права и свободы человека, международные стандарты, институт омбудсмана, национальная правозащитная организация, неправительственная организация, функции омбудсмана, принципы.

Banakh Sergiy. Respective roles and functions of the ombudsman of other human rights institutions

The article examines some of the functions of the ombudsman to oversee the executive branch and the rules of good governance. The role and the functions of ombudsmen in international protection of human rights. Creation and foundation of ombudsman's institution in countries with different law systems is the subject of my research work.

The ombudsman's office is generally a place of last resort that investigates complaints after other statutory rights of recourse have been pursued. The ombudsman's purpose is not only the short-term resolution of conflicts created by often insensitive administrations, or to promote, over the medium term, an administrative culture that is able to adapt to the needs of

---

© *БАНАХ Сергій Володимирович* – начальник юридичного відділу Тернопільського національного економічного університету